

Miroslav Palameta, *Fiktionalnost životopisa Petra Berislavića*, Zagreb; Split; Mostar: Školska knjiga; Filozofski fakultet u Splitu; Hrvatsko kulturno društvo Napredak, 2016, 354 stranica

Dr. sc. Miroslav Palameta (1949.) redoviti je profesor u trajnome zvanju na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Splitu. Diplomirao je hrvatski jezik i književnost te latinski jezik na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, a doktorirao na pjesništvu Nikole Šopa na Filozofskome fakultetu u Sarajevu 1986. godine. Bavi se temama iz hrvatske književnosti i kulturne prošlosti. Sudjelovao je na raznim znanstvenim skupovima i objavio mnoge znanstvene radove. Knjiga *Fiktionalnost Životopisa Petra Berislavića* sastoji se od *Uvodnih napomena*, 15 poglavlja (uključujući *Zaključak*), pretisak djela *Vita Petri Berislavi* na latinskome jeziku, *Stručne literature i izvora*, *Pojmovnika* i autorove biografije (*O autoru*).

U *Uvodnim napomenama* (4-8) autor postavlja istraživačko pitanje: je li *Vita Petri Berislavi* (u nastavku: *Životopis*) izvorno djelo Ivana Tomke Mrnavića ili se zapravo radi o plagiranju Antuna Vrančića? Optužbu za plagijat prvi je iznio Alberto Fortis u svome djelu *Viaggio in Dalmazia* (u nastavku: *Pu-topis*), a autor upozorava kako se Fortisova tvrdnja nekritički preuzela te kako nije znanstveno provjerena. Autor objektivno pristupa optužbi jer ju ne prihvaća, ali ni ne odbacuje, nego istražuje ima li istine u njoj u susljednim poglavljima.

Prije analize autor daje kratak uvid u lik i djelo Ivana Tomke Mrnavića u poglavlju *Ivan Tomko Mrnavić i njegovo pisanje do početka dvadesetih godina XVII. stoljeća* (8-31). Tu se iznosi Mrnavićev životopis od rođenja 1580. godine pa do smrti 1637. godine. Radilo se o veoma obrazovanome crkvenom dostojanstveniku. Isto tako, navode se njegova djela iz kojih autor nastoji povući književnu paralelu sa *Životopisom*.

S obzirom da je u kratkim crtama predstavio Mrnavića, autor se u poglavlju *Živo-*

topis Petra Berislavića i njegovi naznačeni povijesni izvori (31-51) bavi strukturom teksta *Životopisa* koji dijeli na sedam dijelova. Ukratko se radi o sljedećemu: opis djetinjstva u Trogiru, opis djetinjstva kod slavonskih Berislavića, sudjelovanje u društvenome i političkome životu, opis osmanskoga poraza kod Dubice, službena pisma (sveto-rimski car, ugarski kralj i papa) upućena Berislaviću, Berislavićeva pogibija te Berislavićev tjelesni i duhovni opis. Autor je pretpostavio kako je Mrnavić preuzeo pisma iz zbirke *Pannoniae luctus* (1544.). *Životopis* u mnogim segmentima nema veze sa stvarnošću, nego mu je glavni cilj dojmiti čitatelja i obnoviti sjećanje na bana Berislavića.

Autor navodi i sve recepcije *Životopisa* od 17. stoljeća do danas u poglavlju *Recepcija životopisa* (52-71). Kronološki se navode osobe koje su se bavile *Životopisom*. Riječ je o sljedećim pojedincima: Jerolim Paštrić, Ivan Lučić, Pavao Andreis, Jerolim Kavanjin, Baltazar Adam Krčelić, Danijel Farlati, Alberto Fortis, Ivan Pavlović Lučić, Giuseppe Valentinelli, Laszlo Szalay, Ivan Kukuljević Sakcinski, Armin Pavić i Tamara Tvrković. Zaključuje kako je optužbu Alberta Fortisa prenio Giuseppe Valentinelli, kustos venecijanske Marciane, a Armin Pavić nekritički ju je preuzeo nakon čega je teza o Mrnavićevu plagiranju postala "činjenica" koja se praktično nije dovodila u pitanje.

U sljedećemu poglavlju, *Rodoslovlje Petra Berislavića* (72-87), autor analizira početak *Životopisa* koji se bavi precima i rodbinskim vezama Petra Berislavića. Tu se uočava važna značajka *Životopisa*, a riječ je o izmaštano-me pišćevom narativu koji miješa povijesne činjenice i fikciju u jedno. Autor je pokazao kako su rodbinske veze između obitelji Statilić, Berislavić i Vrančić u nekim dijelovima *Životopisa* izmišljene i sasvim nelogične, no da se ipak može zaključiti kako su bili rodbinski povezani. Petar Berislavić ujak je Antunu Vrančiću, a Ivan Statilić Berislavićev i Vrančićev rođak. U sljedećemu se dijelu knjige, *Poglavljje o djetinjstvu i mladosti plod je literarne fikcije* (88-97), autor nadovezao na prethod-

no poglavlje. Mnogo je nedosljednosti u tekstu: pisac *Životopisa* ne zna kako izgleda Berislavićev grb i više se bavi Berislavićevim pradjedovima i prabakama negoli s izravnim rođacima (otac, stric, sestra i majka).

Potom u poglavlju *Javne službe i časti* (98-111) autor opisuje *cursus honorum* Petra Berislavića u kraljevskim i crkvenim institucijama Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva. Uspoređuje javne službe koje su zasvjedočene u izvorima s onima predloženima u *Životopisu* te, uglavnom, nailazi na iskonstruirane službe ili na antidatiranje stvarnih. Naravno, kao što pisac *Životopisa* naznačuje na početku, smisao teksta leži u tome da se Berislavića prikaže u što boljemu svjetlu te je autor koristio svoje literarne sposobnosti kako bi nadoknadio faktografske "rupe" u diskursu.

Piščev narativ u poglavlju *Bitka pod Dubicom* (112-129) nudi opis rečene bitke koji je veoma nalik na tipične humanističke žanrove. Malobrojni kršćani pobjeđuju daleko nadmoćnije Osmanlije zbog vodstva bana Petra Berislavića, koji je prikazan kao utjelovljenje ratničke vrline iz vremena kralja Matijaša Korvina. Berislavić je nositelj "starih izgubljenih vrjednota" te time i savršena mitska figura koja će obnoviti "stare vrline." Autor smatra kako Berislavić, na temelju pouzdanijih povijesnih izvora, zapravo nije bio u mogućnosti izvesti pobjedu protiv Osmanlija pod Dubicom. U kraćemu se poglavlju *Pisac ne zna tko je Berislavićev vikar u Vesprimskoj biskupiji* (130-135) autor osvrće na činjenicu kako pisac *Životopisa* ne zna tko je Berislavićev vikar u Vesprimskoj biskupiji jer imenuje Tomu Nigera na tu poziciju. Niger ni teoretski nije mogao biti vikar jer je bio zaokupljen diplomatskim poslovima, nego se radi o Ivanu Statiliću.

U sljedećemu poglavlju *Svjedočanstvo koje osigurava besmrtnost* (136-149) autor opisuje kako pisac *Životopisa* na temelju osam stvarnih pisama (šest papinih i dva carska) konstruira narativ koji uzdiže Petra Berislavića do "besmrtne slave." Kako svakome književnom junaku treba i antijunak, pisac

Životopisa jednoga i oblikuje. U poglavlju *Rekonstrukcija neprijateljstva s kardinalom Bakačem* (150-180) doznaje se kako je Berislaviću suprotstavljen ostrogonjski kardinal Toma Bakač. Okarakteriziran je kao utjelovljenje pohlepe, spletkarenja i bahatosti te time i suštinska suprotnost moralnome i plemenitome Petru Berislaviću. Budući da je kralj Ludovik II. prikazan kao siromašan i slab kralj koji nema novaca ni za ručak, *Životopis* je Berislaviću dodijelio i ulogu kraljeva zaštitnika.. Uz Bakača se navode i njegovi suradnici, Petar Kružić i Ivan Banffy, kao glavni negativci.

Životopis dostiže književni vrhunac prilikom opisa Berislavićeve smrti u poglavlju *Priča o banovoj pogibiji* (180-192). Ban se 1520. godine s tristo vojnika našao na području Đavoljega vrta (Plješivica) gdje se sukobio s osmanskim pljačkašima. Pripovjedačka cjelina fokusira se na banalnu situaciju u kojoj Berislaviću pukne sedlo te ga on pokušava dramatično popraviti prije dolaska osmanskih vojnika. Odjednom se pojavi Kružić, koji Berislaviću uskrati pomoć, a šezdeset Osmanlija onda nasrće na Berislavića i usmrte ga. Dakle, mitski Berislavić može poginuti jedino na mjestu odbojnoga naziva Đavolji vrt (*Hortus diabolicus*), Kružićevom prevarom i uz to ako je omjer barem 60:1 za Osmanlije. Autor ovako komentira opis pogibije iz *Životopisa*: "Cijeli je tekst svojom uzbuđljivošću toliko sugestivan, a sama scena ranjavanja izvorna i osmišljena, da bi samo povjesničaru palo na pamet upitati za istinitost podataka." (Palameta, 2016: 183).

Nakon opisa Berislavićeve smrti pisac nakratko skače s radnjom na 1536. godinu u vrijeme kada je život izgubio kliški kapetan Petar Kružić u poglavlju *Literarna uloga Kružićeva lika* (193-199). Pisac likuje nad Kružićevom smrću, koju tumači kao zasluženi kraj zbog nevjere prema Berislaviću. Uz Kružićev moralni integritet dovodi u pitanje i njegov ratnički. Iako su o Kružiću kolale mnoge priče te su ga suvremena mletačka izvješća posebno nastojala oklevetati, nitko nije dovodio u pitanje i ratničke sposobnosti osim *Životopisa*.

Posljednji dio *Životopisa*, u poglavlju *Pisac nije suvremenik Petra Berislavića i ne zna točno gdje je pokopan* (200-209), bavi se moralnim i tjelesnim portretom bana Berislavića. Budući da se u cijelome *Životopisu* naglašavaju upravo ti elementi, ovdje je iznesena sinteza svega navedenoga. Pisac *Životopisa* ne zna, naime, sljedeće činjenice: kako je Berislavić izgledao, gdje je pokopan i kako nije mogao biti bosanski ban jer se nakon 1476. godine ta funkcija ne spominje. Naglašava i Berislavićevo "bosansko" podrijetlo kao razlog njegove tjelesne snage. Potonji motiv "bosanstva" Vrančić nikada nije spominjao u svojim djelima, a i ono što pisac ne zna, on je vjerojatno znao.

Nakon detaljne analize teksta *Životopisa* autor zaključuje pitanje autorstva u maniri detektiva u poglavlju *Zašto je Fortis optužio Mrnavića?* (210-231). Smatra kako je Fortis svoju dramatičnu i neargumentiranu optužbu na Mrnavićev račun osmislio iz jednostavnoga razloga – on je plagirao Fausta Vrančića i njegovo djelo *Vita Antonii Verantii*. Smatralo se kako je moralni i intelektualni integritet Alberta Fortisa iznad onoga Ivana Tomke Mrnavića pa se Fortisova optužba pretvorila u "činjenicu." Međutim, u ovoj je knjizi znanstveno dekonstruirano takvo shvaćanje. Zanimljiv je i autorov osvrt na izvorište takvoga stajališta koje "se katkad dade obrazlagati jedino kolonijalnim stanjem duha u odnosu prema poziciji (talijanskoga – nap. A. B.) kolonizatorskog diskursa" (Palameta 2016: 211).

Knjiga završava posljednjim poglavljem *Zaključak/Conclusion* (232-258). Izneseno je šesnaest zaključaka u kojima je, u osnovnim crtama, sažeta cjelokupna knjiga. Humanistička latinština *Životopisa* stavlja uvjerljivost narativa ispred povijesnih činjenica. Dapače, stvarno se izjednačava sa zamišljenim kako bi se izgradio mitski lik Petra Berislavića. To se posebno ističe prilikom opisa njegove smrti gdje uzbudljivost i epski ambijent priče doživljava vrhunac. Autor odbacuje optužbe Alberta Fortisa jer po svim pokazateljima

pisac *Životopisa* može biti samo Ivan Tomko Mrnavić. Isto tako, detektivskom dedukcijom izvlači zaključak kako je Fortis zapravo plagijator jer je djelo *Vita Antonii Verantii* Fausta Vrančića praktički samo preveo s latinskoga na talijanski jezik i to predstavio kao svoje izvorno djelo.

Miroslav Palameta jasno i bitko pristupa pitanju autorstva djela *Vita Petri Berislavi*. Sveobuhvatnom intertekstualnom analizom *Životopisa* te uvidom u politički i društveni kontekst 16. i 17. stoljeća rasvjetljava već stoljećima poznatu problematiku. Djelo je iznimno po pitanju metodologije, sadržaja i jezično-stilskih karakteristika. Isto tako, ono nije predugo, a tekst je ugodan za čitanje. Sukladno iznesenome, knjiga se svakako preporuča za čitanje.

Ante Bećir

Ivana Horbec, *Zdravlje naroda – bogatstvo države. Prosvijećeni apsolutizam i počeci sustava javnoga zdravstva u Hrvatskoj, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2015, 377 stranica*

Glavna tema ove knjige odnosi se na stvaranje i razvoj državnoga sustava javnoga zdravstva u hrvatskim zemljama pod habsburškom vlašću, točnije u Hrvatsko-Slavonskome Kraljevstvu i Vojnoj krajini tijekom 18. stoljeća. Taj proces autorica Ivana Horbec svrstava unutar konteksta prosvijećenoga apsolutizma tijekom kojega se na području Habsburške Monarhije počeo odvijati proces oblikovanja (proto)moderne društvene strukture. Kao sastavni dio toga procesa knjiga prati način na koji država preuzima ključnu ulogu u organizaciji i oblikovanju sustava javnoga zdravstva te postavljanju kriterija za obavljanje medicinske prakse. Pri ovoj analizi korištena je arhivska građa pohranjena u Hrvatskom, Austrijskom i Mađarskom državnom arhivu, kao i tadašnja zdravstvena zakonodavna regulativa. Kroz sedam po-